

QISQA HIKOYALARDA MUALLIF VA ASAR QAHRAMONLARI NUTQI TAHLILI

Bazarova Ziyoda Eshbayevna

DXX CHQ "Yosh chegarachilar" harbiy akademik litseyi o'qituvchisi

Adabiy asar — bu inson ruhiyati, jamiyat hayoti va milliy qadriyatlarning badiiy in'ikosidir. Asarning badiiy kuchi, ta'sirchanligi esa, avvalo, nutq vositalari, ya'ni muallif va qahramonlar nutqi orqali ifodalanadi. Ayniqsa, qisqa hikoya janrida nutqning o'rni g'oyat muhimdir. Chunki hikoyaning hajmi kichik bo'lib, har bir so'z, ifoda, ohang muallif maqsadini aniq yetkazishi kerak.

Qisqa hikoyada muallif nutqi — bu yozuvchining ovozi, dunyoqarashi va badiiy-estetik pozitsiyasini bildiruvchi qatlamdir. Qahramonlar nutqi esa hayotiy obrazlarni ochish, ularning ichki kechinmalarini, fikrlash tarzini ko'rsatish vositasidir. Shunday ekan, qisqa hikoyalarda muallif va qahramon nutqi o'rtasidagi uyg'unlikni tahlil qilish — yozuvchi uslubi, badiiy mahorati va matnning poetikasini anglashning asosiy yo'nalishlaridan biridir.

Said Ahmad o'zbek hikoyachiligida yumor, kinoya va xalqona so'zlashuv uslubini badiiy darajaga ko'targan adibdir. Uning hikoyalarida muallif nutqi o'quvchini voqealarga bevosita jalb etadi, go'yo suhbatdoshdek samimiy ohangda kechadi.

Masalan, "Kuyov" hikoyasida muallif voqealarni shunchaki bayon etmaydi, balki ularga yumor va kinoya bilan munosabat bildiradi:

"Kuyov bo'lishni orzu qilgan yigitlar ko'p, ammo qaynota bo'lishni orzu qilganini eshitganim yo'q."

Bu satrlarda muallif nutqi o'ziga xos kinoyali ohangda kechadi, shu orqali oila, insoniy munosabatlar haqidagi falsafiy fikrni hazil bilan ifodalaydi.

Yoki "Jimjitlik" hikoyasida muallif ovozi lirizm va falsafiy o'ylar bilan sug'orilgan:

"Inson jimjitlikdan qo'rqadi, chunki jimjitlikda har kim o'zi bilan yolg'iz qoladi."

Bu fikrlar orqali muallif o'quvchini chuqur ruhiy holatga olib kiradi. Demak, Said Ahmadning muallif nutqi — bu xalqona tilda, ammo falsafiy chuqurlik bilan yo'g'rilgan so'zlashuv uslubidir

Qahramon nutqi hikoyaning jonidir. U orqali obrazlar xarakteri, ijtimoiy maqomi, ruhiy dunyosi ochiladi. Qisqa hikoyalarda dialoglar ko'pincha asarning butun ruhini belgilaydi.

Said Ahmadning "Jimjitlik" hikoyasida qari onaning quyidagi so'zlari uning ruhiyatini butunlay ochib beradi:

"E, bolam, jimjitlikdan o'zimni yo'qotib qo'yaman ba'zan, eshikning g'iyq etgani ham quvonch bo'ladi."

Bu jumla oddiy so'zlar bilan aytilgan bo'lsa-da, unda yolg'izlik, mehrga tashnalik, insoniy ehtiyoj chuqur ifoda etilgan. Shu tarzda, qahramon nutqi badiiy matnda psixologik tahlil vazifasini bajaradi.

O'tkir Hoshimovning hikoyalarida ham qahramon nutqi orqali inson hayoti va taqdiri haqidagi falsafiy mushohada ifodalanadi:

“Inson umrining eng chiroyli damlarini tushda o'tkazadi, uyg'onganda esa o'tmishdan iz qidiradi.”

Bu so'zlar qahramon ichki monologi sifatida keltirilgan bo'lib, u inson ruhiyatidagi o'tkinchilik va armon tuyg'usini ochadi.

O'tkir Hoshimov hikoyalarida muallif va qahramon nutqi o'zaro singishib ketgan. Muallif qahramonlarini o'z tili orqali so'zlatadi, ularning fikrlari bilan yashaydi. Shuning uchun Hoshimov asarlarida “muallif” va “qahramon” chegarasi deyarli bilinmaydi.

Masalan, muallif nutqi shunchalik samimiyki, o'quvchi uni qahramonning ichki ovozi qabul qiladi:

“Onamning qo'llari hali ham non hidlab turgandek, u qo'llarning issig'i hali ham yuragimda.”

Bu misolda muallifning lirizmi va qahramonning hissiyati birlashib, kuchli ta'sir kuchini hosil qiladi.

O'tkir Hoshimov hikoyalarida nutqiy uyg'unlikning muhim belgilaridan biri bu — xalqona so'zlashuv, muhabbat bilan to'yingan ohang va psixologik realizmdir. Qahramonlar tabiiy gapiradilar, lekin ularning har bir so'zida muallif falsafasi yashiringan.

Qisqa hikoyalarda nutqning badiiy ifodasi til birliklari orqali amalga oshadi. Til vositalari nafaqat mazmuni, balki emotsional ton, milliy ruh, adib uslubini ham ifodalaydi.

Muallif nutqida:

- tashbehtar (“hayot – o'tkinchi mehmon”),
- metaforalar (“jimjitlik yurakni chimdiydi”),
- takrorlar (“kuz...yanakuz...yanaayriliq...”)

kabi vositalar keng qo'llanadi.

- Qahramonlar nutqida esa:
- xalq maqollari (“Dunyo g'altak, kimdir chiqadi, kimdir tushadi”),
- iboralar (“ko'nglim siqildi”, “hayot achchiq choyday”),
- dialektizm va so'z o'yinlari (“o'sha paytlar non ham non edi-da!”)

kabi vositalar asarga milliy ruh bag'ishlaydi.

Said Ahmadda nutq yumoristik ohangda, O'tkir Hoshimovda esa falsafiy-lirik ohangda kechadi. Bu ularning uslubini belgilovchi eng muhim xususiyatdir

Qisqa hikoya hajman kichik bo'lsa-da, unda inson ruhiyatining murakkab qirralari nutq orqali ochiladi.

Masalan, Hoshimovning “Bir bolakayning orzusi” hikoyasida bola tili orqali hayotdagi adolatsizlik, orzu va haqiqat to'qnashuvi tasvirlanadi. Bola nutqining soddaligi, samimiyligi o'quvchini ruhiy jihatdan larzaga soladi:

“Men katta bo'lsam, onamga yangi ko'ylak olib beraman. Faqat o'sha paytga yetishsak edi...”

Bu so'zlarda orzu, umid va dard birlashib, butun hikoyaning hissiy markazini tashkil etadi.

Said Ahmadda esa qahramonlar nutqida ijtimoiy tanqid elementlari ko'p uchraydi. Masalan, "Qoplon" hikoyasida oddiy odamlar tilidan zamon muammolari, insoniy qadriyatlar pasayishi tanqid qilinadi.

Qisqa hikoyalar tili — bu yozuvchining badiiy mahoratini namoyon etuvchi maydon. Unda muallif nutqi va qahramonlar nutqi bir-birini to'ldirgan holda, badiiy g'oyani yetkazish vositasi sifatida xizmat qiladi.

Said Ahmad hikoyalarida muallif nutqi xalqona va kinoyali, qahramonlar nutqi esa hayotiylik va samimiyat bilan to'la. O'tkir Hoshimov hikoyalarida esa muallif nutqi lirik-falsafiy, qahramonlar nutqi esa mehr, insonparvarlik va milliy ruh bilan sug'orilgan.

Demak, qisqa hikoyalarda muallif va qahramon nutqi uyg'unligi — bu asarning badiiy-estetik butunligini ta'minlovchi asosiy unsurlardan biridir. Nutq orqali yozuvchi hayotiy haqiqatni badiiy haqiqat darajasiga ko'taradi, o'quvchining hissiyotini uyg'otadi va fikrini boyitadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Said Ahmad. Hikoyalar. — Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019.
2. O'tkir Hoshimov. Dunyoning ishlari. — Toshkent: Sharq, 2020.
3. Abdulla Qodiriy. Uloqda. — Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2017.
4. Karimov N. Adabiy tahlil asoslari. — Toshkent: Fan, 2016.
5. Nurmonov A. Til va uslub masalalari. — Toshkent: Universitet, 2021.
6. Rasulov Sh. Badiiy matn lingvopoetikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
7. Quronov D., Mamajonov Z. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti, 2020.